

Η επίπτωση του νέου πλαισίου υπολογισμού των κεφαλαιακών απαιτήσεων τραπεζών (Βασιλεία II) στη σταθερότητα και αποτελεσματικότητα του τραπεζικού συστήματος

ΤΟΥ **ΦΑΙΔΩΝΑ ΚΑΛΦΑΟΓΛΟΥ**

Διεύθυνση Εποπτείας Πιστωτικού Συστήματος, Τράπεζα της Ελλάδος¹

1. Εισαγωγή

Η Βασιλεία II αποτελεί τη σημαντικότερη παρέμβαση στην εποπτεία των τραπεζών των τελευταίων ετών και αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά τη συμπεριφορά των τραπεζών και των εποπτικών αρχών. Οι προετοιμασίες υλοποίησης βρίσκονται στο τελευταίο στάδιο και όλο και περισσότερο βελτιώνεται η άποψή μας για την πιθανή επίπτωσή της στη σταθερότητα του χρηματοοικονομικού συστήματος. Η σύνδεση της σταθερότητας (financial stability) με τη Βασιλεία II αποτελεί συχνό θέμα συνεδρίων καθώς και ακαδημαϊκών εργασιών.

Σε πρόσφατο συνέδριο του Monetary Stability Foundation ο Υποδιοικητής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας Λουκάς Παπαδήμος² ανέλυσε τη συμβολή της νομισματικής πολιτικής στη χρηματοοικονομική σταθερότητα και αποτελεσματικότητα μέσω της επίτευξης του στόχου της σταθερότητας των τιμών. Παράλληλα ανέδειξε την πολιτική εποπτείας του χρηματοπιστωτικού τομέα ως την αναγκαία συμπληρωματική πολιτική για την επίτευξη σταθερότητας, αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι το εποπτικό πλαίσιο αποτελεί την πρώτη γραμμή

¹ Οι απόψεις του άρθρου είναι προσωπικές και δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τις απόψεις της Τράπεζας της Ελλάδος.

² Lucas Papademos: Price stability, financial stability and efficiency, and monetary policy Speech by Mr Lucas Papademos, Vice President of the European Central Bank, at the third conference of the Monetary Stability Foundation on “Challenges to the financial system – ageing and low growth”, Frankfurt am Main, 7 July 2006.

άμυνας για τη σταθερότητα (first line of defense for stability). Σε συνέδριο που διοργανώθηκε στη Κωνσταντινούπολη από την Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας, το μέλος της Fed Susan Schmidt Bies³ ανέφερε με σαφήνεια ότι η Βασιλεία II θα ενισχύσει τη χρηματοοικονομική σταθερότητα. Στο ίδιο συνέδριο ο διοικητής της Τράπεζας της Ισπανίας και πρώην πρόεδρος της Επιτροπής της Βασιλείας Jaime Caruana⁴ προχώρησε ένα βήμα περαιτέρω αναλύοντας τις αναμενόμενες επιπτώσεις της Βασιλείας II στις διάφορες συνιστώσες της σταθερότητας και κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα.

Το άρθρο αυτό εστιάζει στη σχέση του νέου εποπτικού πλαισίου της Βασιλείας II και της χρηματοοικονομικής σταθερότητας και αποτελεσματικότητας. Ειδικότερα εξετάζει τη συμβολή της Βασιλείας II στους παράγοντες που επηρεάζουν τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και αποτελεσματικότητα, όπως η δυνατότητα επιμερισμού του κινδύνου, η διάχυση των πληροφοριών, η εταιρική διακυβέρνηση, η διαχείριση κινδύνων, η δυνατότητα απορρόφησης ζημιών και ο κίνδυνος μετάδοσης κρίσεων.

2. Η Βασιλεία II

Η Βασιλεία II είναι η κωδικοποιημένη ονομασία του νέου πλαισίου κεφαλαιακών απαιτήσεων των τραπεζών που εφαρμόζεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση με τις Οδηγίες 2006/48/EC και 2006/49/EC. Το τρέχον πλαίσιο (Βασιλεία I) είχε πολλές θετικές επιπτώσεις στην ευρωσιτία των τραπεζών καθώς οδήγησε σε αύξηση της κεφαλαιακής τους βάσης. Ήταν όμως ένα τυποποιημένο σύστημα (one size fit all) που επέτρεπε μικρές διαφοροποιήσεις κατά τράπεζα και δεν κάλυπτε τις καινοτομίες που παρουσιάστηκαν στην αγορά (π.χ. τιτλοποίηση, πιστωτικά παράγωγα). Το πεδίο όμως που δεν κάλυπτε ικανοποιητικά, γεγονός που αποτέλεσε τη βασικότερη αιτία της αναμόρφωσης, ήταν η μη αποτελεσματική διαφοροποίηση του πιστωτικού κινδύνου.

Το νέο πλαίσιο εισάγει ριζικές μεταβολές στον τομέα αυτό και χρησιμοποιεί τη διαβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας ως κριτήριο διαφοροποίησης. Προβλέπει δύο εναλλακτικές προσεγγίσεις για την αποτελεσματική διάκριση της επικινδυνότητας. Με βάση την πρώτη προσέγγιση (τυποποιημένη μέθοδος), η εκτίμηση της επικινδυνότητας εξαρτάται από τις εξωτερικές διαβαθμίσεις, δηλαδή αυτές που δημοσιοποιούν οι εξειδικευμένες εταιρείες

³ Remarks by Ms Susan Schmidt Bies, Member of the Board of Governors of the US Federal Reserve System, at the Central Bank of the Republic of Turkey's International Conference on Financial Stability and Implications of Basel II, Istanbul, 17 May 2005.

⁴ Jaime Caruana: Overview of Basel II and its reflections on financial stability Speech by Mr Jaime Caruana, Governor of the Bank of Spain and Chairman of the Basel Committee on Banking Supervision, at the International Conference on Financial Stability and Implications of Basel II, Central Bank of the Republic of Turkey, Istanbul, 16 May 2005.

αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας (π.χ. Moody's, S&P κ.λπ.). Χρηματοδότηση επιχείρησης με διαβάθμιση AA έχει μικρότερη κεφαλαιακή απαίτηση από τη χρηματοδότηση επιχείρησης με διαβάθμιση BBB. Επίσης, αν η επιχείρηση έχει προσκομίσει καλύμματα ή έχει εγγυήσεις, αυτές, υπό προϋποθέσεις, λαμβάνονται υπόψη. Η προσέγγιση αποτελεί μια βελτίωση της υπάρχουσας κατάστασης αλλά αντιμετωπίζει δύο προβλήματα, την έλλειψη διαβαθμίσεων για μεγάλο αριθμό, κυρίως μικρομεσαίων, επιχειρήσεων και το γεγονός ότι αυξάνει η επιρροή των εταιρειών αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας στην εποπτική προσέγγιση των απαιτούμενων κεφαλαίων.

Εναλλακτικά, οι τράπεζες μπορούν να χρησιμοποιήσουν την προσέγγιση εσωτερικών διαβαθμίσεων αναπτύσσοντας συστήματα διαβάθμισης για τους πιστούχους του χαρτοφυλακίου τους. Σε αυτή την περίπτωση κάθε τράπεζα πρέπει να καθιερώσει ένα σύστημα ταξινόμησης των πιστούχων της σε βαθμίδες επικινδυνότητας. Πρέπει να καθορίσει τις βαθμίδες του συστήματος, τα κριτήρια ταξινόμησης, τη μεθοδολογία της ταξινόμησης και στη συνέχεια για κάθε βαθμίδα πρέπει να υπολογισθεί η πιθανότητα οι πιστούχοι να αθετήσουν τις υποχρεώσεις τους (πιθανότητα αθέτησης υποχρεώσεων, PD) καθώς και η ζημιά που θα υποστεί η τράπεζα σε περίπτωση αθέτησης (ποσοστιαία ζημιά σε περίπτωση αθέτησης LGD). Η πιθανότητα αθέτησης εξαρτάται από την πιστοληπτική ικανότητα του πιστούχου ενώ η ποσοστιαία ζημιά εξαρτάται από τα καλύμματα ή τις εγγυήσεις που έχει λάβει η τράπεζα, καθώς και από το ποσοστό της οφειλής που μπορεί να ανακτηθεί σε περίπτωση ρευστοποίησης των εξασφαλίσεων. Τα απαιτούμενα κεφάλαια υπολογίζονται με βάση το συνδυασμό του ποσοστού αθέτησης και του ποσοστού ανάκτησης, και είναι μεγαλύτερα όσο αυξάνεται η επικινδυνότητα των επενδύσεων.

Εκτός από τον πιστωτικό κίνδυνο, το νέο πλαίσιο απαιτεί κεφάλαια και για το λειτουργικό κίνδυνο που αντιμετωπίζει μία τράπεζα. Ο λειτουργικός κίνδυνος ορίζεται ως ο κίνδυνος εμφάνισης ζημιών που οφείλονται σε μη αποτελεσματικές διαδικασίες, μη αποτελεσματικά συστήματα, τον ανθρώπινο παράγοντα καθώς και εξωτερικά γεγονότα. Τα γεγονότα που επιφέρουν λειτουργικό κίνδυνο μπορεί να είναι μεγάλου αριθμού αλλά μικρής επίδρασης ή μικρού αριθμού αλλά μεγάλης επίδρασης. Η έλλειψη ιστορικών στοιχείων καθώς και η φύση του λειτουργικού κινδύνου καθιστούν την ποσοτικοποίησή του ιδιαίτερα δύσκολη. Το νέο πλαίσιο παρέχει εναλλακτικές προσεγγιστικές μεθόδους που στηρίζονται στον όγκο δραστηριοποίησης και στην επικινδυνότητα διαφόρων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων της τράπεζας.

Ο τρόπος υπολογισμού των κεφαλαιακών απαιτήσεων αναλύεται διεξοδικά στον Πυλώνα I του νέου πλαισίου. Επίσης σημαντική καινοτομία είναι η διαδικασία εποπτικής αξιολόγησης που περιγράφεται στον Πυλώνα II. Κάθε τράπεζα πρέπει να αναπτύξει σύστημα αναγνώρισης, παρακολούθησης και μέτρησης των κινδύνων που δεν καλύπτονται ικανοποιητικά στον Πυλώνα I (π.χ. κίνδυνος συγκέντρωσης) ή δεν καλύπτονται καθόλου στον Πυλώνα I (π.χ. ο

κίνδυνος επιτοκίου του επενδυτικού χαρτοφυλακίου). Οι εποπτικές αρχές ελέγχουν τις εκτιμήσεις και ανάλογα με τα αποτελέσματα προβαίνουν σε διορθωτικές ενέργειες, μεταξύ των οποίων μπορεί να είναι και η αύξηση των απαιτούμενων κεφαλαίων. Τέλος, ο Πυλώνας III εστιάζεται στην πειθαρχία στις δυνάμεις της αγοράς, η οποία επιτυγχάνεται με τη δημοσιοποίηση στοιχείων για τα χαρακτηριστικά κινδύνου των τραπεζών.

3. Χρηματοοικονομική αποτελεσματικότητα και σταθερότητα

Η έννοια της αποτελεσματικότητας έχει αναλυθεί εκτενώς στη μικροοικονομική θεωρία και αναφέρεται στο είδος της ισορροπίας που προκύπτει όταν η συνολική ζήτηση και προσφορά αντανακλούν ταυτόχρονα ιδιωτικά και κοινωνικά κόστη και οφέλη. Ταυτόσημα, στη χρηματοοικονομική θεωρία ως αποτελεσματικότητα νοείται ο επιμερισμός των διαθέσιμων πόρων μέσω του χρηματοοικονομικού συστήματος στις πιο αποτελεσματικές επενδυτικές ευκαιρίες με το μικρότερο δυνατό κόστος. Αυτό αφορά όλους τους παράγοντες του χρηματοοικονομικού συστήματος, δηλαδή τις επιχειρήσεις διαμεσολάβησης (τράπεζες ή μη τραπεζικούς οργανισμούς που συγκεντρώνουν κεφάλαια), τις αγορές (χρηματαγορές και κεφαλαιαγορές), καθώς και τα συστήματα υποστήριξης της αγοράς (συστήματα εκκαθάρισης, διακανονισμού και πληρωμών).

Οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα ενός συστήματος είναι τρεις. Πρώτον, η αποτελεσματικότητα επιμερισμού του κινδύνου μεταξύ των συμμετεχόντων στο σύστημα ούτως ώστε ο καθένας να αναλαμβάνει το μέρος του κινδύνου που έχει τη δυνατότητα να διαχειριστεί. Σημειώνεται ότι ο επιμερισμός δεν είναι μόνο διαστρωματικός αλλά και διαχρονικός. Δεύτερον, η διάχυση των πληροφοριών ώστε αυτές να είναι διαθέσιμες και προσιτές σε όλους και οι αντιθέσεις μεταξύ των οφειλετών και των δανειστών να επιλύονται μέσω της αγοράς. Τρίτον, η ισχυρή εταιρική διακυβέρνηση η οποία θα επιλύει αποτελεσματικά τα προβλήματα εξουσιοδότησης (agency problem) που εμφανίζονται συμβάλλοντας στην αποτελεσματικότερη κατανομή των διαθέσιμων πόρων. Αν οι εποπτικοί κανόνες είναι σχεδιασμένοι με τέτοιο τρόπο ώστε να ενισχύονται οι τρεις παραπάνω παράγοντες τότε αναμένεται ότι θα ενισχυθεί και η χρηματοοικονομική αποτελεσματικότητα.

Σε αντίθεση με την αποτελεσματικότητα, η έννοια της σταθερότητας δεν έχει ένα κοινά αποδεκτό ορισμό. Υπάρχουν πολλές οπτικές γωνίες και ο ορισμός που δίνεται κάθε φορά προσπαθεί να καλύψει μια συγκεκριμένη ανάγκη⁵. Για τις ανάγκες του άρθρου θα χρησιμοποιηθεί ένας συμβατικός ορισμός ώστε να μπορούν να αναλυθούν οι επιπτώσεις της Βασιλείας II. Ως χρηματοοικονομική σταθερότητα ορίζεται λοιπόν η ικανότητα του χρηματοοικονομικού συστήματος να αντιστέκεται σε εξωτερικές ή εσωτερικές διαταραχές και να αντιμετωπίζει οικονομικές ανισορροπίες που προκαλούνται, η δε δυνατότητα αυτή πρέπει να καλύπτει το παρόν αλλά και να επεκτείνεται στο μέλλον.

Ορισμένες φορές η έννοια της σταθερότητας γίνεται καλύτερα κατανοητή αν ορισθεί η αντίθετη έννοια της «μη σταθερότητας». Η μη σταθερότητα είναι μια αλληλουχία γεγονότων που οδηγεί σε μια κρίση. Η κρίση μπορεί να πάρει διάφορες μορφές όπως η αύξηση της διακύμανσης στην αγορά, η αδυναμία έκδοσης ή ρευστοποίησης χρεογράφων καθώς και οι πτωχεύσεις τραπεζών. Αν το χρηματοοικονομικό σύστημα είναι εξοπλισμένο με τους κατάλληλους μηχανισμούς απορρόφησης των παραγόντων που οδηγούν σε κρίση τότε μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι το σύστημα διέπεται από χρηματοοικονομική σταθερότητα. Σε αυτή την περίπτωση απομακρύνεται ο κίνδυνος διαταραχών στη διαδικασία διαμεσολάβησης και αποτρέπεται η μη αποτελεσματική κατανομή των αποταμιεύσεων στις πιο αποδοτικές επενδυτικές ευκαιρίες.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση οι παράγοντες που επηρεάζουν τη σταθερότητα είναι τρεις. Πρώτον, η αποτελεσματικότητα των συστημάτων διαχείρισης κινδύνων. Απαιτείται η καθιέρωση συστημάτων μέτρησης της έκθεσης του χρηματοοικονομικού συστήματος σε διάφορες μορφές κινδύνων, ο προσδιορισμός της οικονομικής ευρωστίας του μη χρηματοοικονομικού συστήματος (επιχειρήσεις, νοικοκυριά) καθώς και η σύνδεσή τους με μακροοικονομικές μεταβλητές. Είναι προφανές ότι η ανάλυση εστιάζεται στο σύνολο του χρηματοπιστωτικού τομέα (μακρο-προληπτική ανάλυση) σε αντίθεση με την ανάλυση που εξετάζει σε κάθε μονάδα χωριστά (μικρο-προληπτική ανάλυση). Δεύτερον, η δυνατότητα του τραπεζικού τομέα να απορροφά διαταραχές. Αυτό εξαρτάται από την επάρκεια κεφαλαίων, την αποδοτικότητα και κερδοφορία του συστήματος, την πολιτική προβλέψεων και τη ρευστότητα. Τρίτον, τον κίνδυνο μετάδοσης κρίσης όπου εξετάζονται οι πηγές μετάδοσης κρίσεων δηλαδή οι διατραπεζικές σχέσεις και οι συσχετίσεις των χαρτοφυλακίων, καθώς και τα προληπτικά μέτρα που συμβάλλουν στην ελαχιστοποίηση της πιθανότητας μετάδοσης.

Ενώ η χρηματοοικονομική σταθερότητα και η χρηματοοικονομική αποτελεσματικότητα είναι διαφορετικές έννοιες, από την ανάλυση των χαρακτηριστικών προκύπτει ότι είναι αλληλένδετες. Προφανώς, ένας υψηλός βαθμός αποτελεσματικότητας συμβάλλει στη σταθερότητα. Παράλληλα, η σταθερότητα είναι μια προϋπόθεση για μια ομαλή και αποδοτική λειτουργία του χρηματοοικονομικού συστήματος. Εντούτοις, ενώ η χρηματοοικονομική σταθερότητα και η αποδοτικότητα είναι σε γενικές γραμμές συμπληρωματικές, η εμπειρία έχει δείξει ότι υπάρχουν επίσης περιπτώσεις στις οποίες οι προσπάθειες να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα μπορούν να υπονομεύσουν τη χρηματοοικονομική σταθερότητα, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα. Το αντίστροφο μπορεί επίσης να ισχύει⁶.

⁵ Βλέπε Garry J. Schinasi (2006): “Safeguarding Financial Stability: Theory and Practice”, International Monetary Fund, Chapter 5.

⁶ Βλέπε Lucas Papademos opt.

4. Η επίδραση της Βασιλείας II

Στην ενότητα αυτή θα εξετασθεί η επίδραση της Βασιλείας II στους παράγοντες που επηρεάζουν τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και αποτελεσματικότητα, όπως αναλύθηκαν προηγουμένως.

Επιμερισμός του κινδύνου

Είναι προφανές ότι η ραγδαία αύξηση του μεγέθους και της πολυπλοκότητας της αγοράς πρόσθεσε νέες διαστάσεις στη διαδικασία της χρηματοοικονομικής σταθερότητας και αποτελεσματικότητας. Μία από τις σημαντικότερες καινοτομίες είναι η μεταφορά του πιστωτικού κινδύνου μέσω τιτλοποίησης απαιτήσεων και χρήσης πιστωτικών παραγώγων. Το νέο πλαίσιο εισάγει για πρώτη φορά ρυθμίσεις για τις τράπεζες που χρησιμοποιούν την τεχνική της τιτλοποίησης για τη μεταφορά του πιστωτικού κινδύνου σε τρίτους και αναγνωρίζει τα πιστωτικά παράγωγα ως τεχνική μείωσης του κινδύνου. Αυτό αναμένεται να βοηθήσει σε ορθότερο επιμερισμό του κινδύνου μέσα στο τραπεζικό σύστημα. Η μεταφορά όμως του πιστωτικού κινδύνου έχει δημιουργήσει νέους φορείς κινδύνου που σε πολλές περιπτώσεις είναι έξω από το τραπεζικό σύστημα και πέρα από τα όρια εφαρμογής της Βασιλείας II. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι οι εταιρείες επενδύσεων υψηλής μόχλευσης (hedge funds), οι οποίες έχουν σημαντικές τοποθετήσεις σε πιστωτικά παράγωγα χωρίς να υπόκεινται σε ρυθμιστικούς κανόνες. Ο επιμερισμός του κινδύνου σε τομείς που βρίσκονται εκτός εποπτικού πλαισίου και ενδεχομένως σε μη κατάλληλους επενδυτές (naive investors) παραμένει ένα σημείο που είναι δυνατό να αποτελέσει πηγή κινδύνων με αρνητικές επιπτώσεις στη σταθερότητα και αποτελεσματικότητα του συστήματος.

Διάχυση πληροφοριών

Η Βασιλεία II δίνει μεγάλη έμφαση στη διαφάνεια και τη διάχυση των πληροφοριών αφού αφιερώνει ολόκληρο τον τρίτο πυλώνα στην πειθαρχία της αγοράς. Η έννοια της πειθαρχίας στην αγορά δεν είναι καινούρια και μπορεί να αναχθεί στο αόρατο χέρι (invisible hand) του Adam Smith. Στη σύγχρονη χρηματοοικονομική θεωρία παίρνει πιο συγκεκριμένη μορφή και νοείται ως το σύνολο των μέτρων που μπορούν να υιοθετήσουν ομαδικά οι παράγοντες της αγοράς για να «τιμωρήσουν» μια τράπεζα σε περίπτωση υπερβολικής ανάληψης κινδύνων. Η «τιμωρία» μπορεί να εκδηλωθεί ως αποτέλεσμα τιμής (price effect), όπου οι επενδυτές απαιτούν μεγαλύτερη απόδοση για τα ομόλογα της τράπεζας, ως αποτέλεσμα ποσότητας (quantity effect), όπου οι καταθέτες αποσύρουν τα κεφάλαιά τους από την τράπεζα ή ως αποτέλεσμα αξίας (valuation effect), όπου οι παράγοντες της αγοράς οδηγούν σε μείωση την αξία της μετοχής.

Για την επιβολή πειθαρχίας οι παράγοντες της αγοράς πρέπει να έχουν τα κατάλληλα κίνητρα, και το ισχυρότερο κίνητρο είναι η πιθανότητα να υποστούν ζημιά και να απολέσουν κάποια από τα κεφάλαιά τους. Σε αυτή την περίπτωση, για να επιβάλλουν πειθαρχία πρέπει να έχουν τις απαραίτητες πληροφορίες για να αξιολογήσουν μια τράπεζα, την ικανότητα να ερμηνεύσουν κατάλληλα τις πληροφορίες καθώς και την ικανότητα να επηρεάσουν τις αποφάσεις των τραπεζών. Η Βασιλεία II εστιάζεται κυρίως στο πρώτο και αγνοεί τα άλλα δύο. Θεωρεί την πληροφορία ως ομοιογενές αγαθό όπου το περισσότερο είναι πάντα καλύτερο από το λιγότερο και επιβάλλει στις τράπεζες και τις εποπτικές αρχές την υποχρέωση δημοσιοποίησης πολλών πληροφοριών. Όμως η πειθαρχία της αγοράς εξαρτάται και από την ικανότητα της αγοράς να αξιολογεί την οικονομική θέση των τραπεζών καθώς και τη δυνατότητά της να επιβάλλει διορθωτικές ενέργειες που αντιστακτούν αυτές τις αξιολογήσεις. Το νέο πλαίσιο αγνοεί τις δύο αυτές παραμέτρους. Πιθανώς σε λιγότερο ώριμες αγορές αυτό να έχει αποσταθεροποιητικές επιπτώσεις.

Εταιρική διακυβέρνηση

Ως εταιρική διακυβέρνηση νοείται το σύνολο των συστημάτων και διαδικασιών που έχουν θεσμοθετηθεί για την επίλυση αντιθέσεων εντός των τραπεζών. Η Επιτροπή της Βασιλείας έχει δημοσιοποιήσει⁷ οκτώ αρχές που οριοθετούν την έννοια της ισχυρής εταιρικής διακυβέρνησης στις τράπεζες. Το νέο πλαίσιο της Βασιλείας II δίνει μεγάλη βαρύτητα στις αρχές αυτές και απαιτεί από τις τράπεζες, ιδίως αυτές που θα εφαρμόσουν τις εξελιγμένες μεθόδους μέτρησης και διαχείρισης των κινδύνων, να υιοθετήσουν ένα ισχυρό και αποτελεσματικό σύστημα διακυβέρνησης. Όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς, το διοικητικό συμβούλιο, η διοίκηση, η εσωτερική επιθεώρηση και οι λειτουργίες ελέγχου καλούνται να αναπτύξουν υπευθυνότητες για διαφορετικές πτυχές των συστημάτων. Το διοικητικό συμβούλιο να εγκρίνει τις βασικές πτυχές των συστημάτων διαχείρισης κινδύνων, η διοίκηση να κατανοεί το σχεδιασμό και τη λειτουργία των συστημάτων, ενώ η εσωτερική επιθεώρηση καλείται να ελέγξει τουλάχιστο μια φορά το χρόνο τις διαδικασίες. Παράλληλα κάθε τράπεζα πρέπει να δημιουργήσει λειτουργίες ελέγχου που θα εξετάζουν σε τακτά χρονικά διαστήματα την αποτελεσματικότητα των συστημάτων. Τέλος, το νέο πλαίσιο απαιτεί την υλοποίηση συστήματος αναφορών ώστε η πληροφόρηση να φθάνει στα ανώτατα διοικητικά κλιμάκια. Όλα τα παραπάνω συνθέτουν ένα σύστημα ισχυρής εταιρικής διακυβέρνησης καθώς αποτελεί κοινή πεποίθηση ότι καλά συστήματα με κακή εταιρική διακυβέρνηση μπορεί να δημιουργήσουν πηγές κινδύνου που να επηρεάσουν αρνητικά τη σταθερότητα.

⁷ Basel Committee on Banking Supervision: Enhancing corporate governance for banking organisations, February 2006.

Διαχείριση κινδύνων

Το πλαίσιο της Βασιλείας II έχει δύο κύρια χαρακτηριστικά, παρέχει κίνητρα (incentive-based) και επικεντρώνεται στον κίνδυνο (risk-based). Δίνει κίνητρα για να αναπτυχθούν συστήματα διαχείρισης των κινδύνων και έχει εδραιωθεί η πεποίθηση ότι η Βασιλεία II δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως μια υποχρέωση προς την εποπτική αρχή αλλά μια ευκαιρία για βελτίωση των συστημάτων διαχείρισης των κινδύνων. Αν οι τράπεζες εκμεταλλευθούν αυτή την ευκαιρία θα καταλήξουν σε καλύτερη αναγνώριση, ποσοτικοποίηση και εκτίμηση του κινδύνου. Οι διαδικασίες αυτές δεν είναι καινούριες αλλά θα γίνουν πιο συστηματοποιημένες και αυστηρές με αποτέλεσμα να μειώνεται η πιθανότητα κακών αποφάσεων αλλά και να υπάρχει ένα σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης το οποίο θα ενεργοποιείται νωρίς και θα λαμβάνονται διορθωτικές ενέργειες. Ιδιαίτερα ωφελιμένες αναμένεται να είναι οι λιγότερο εξελιγμένες τράπεζες και οι μεσαίου μεγέθους τράπεζες. Κατ' ουσία, τους παρέχεται δωρεάν ένα ολόκληρο πλαίσιο διαχείρισης κινδύνων το οποίο αν επιχειρούσαν να αναπτύξουν μόνες τους θα απαιτούσε σημαντικούς επενδυτικούς πόρους. Τώρα το σύστημα είναι έτοιμο και καλούνται να στρέψουν τους πόρους στην υλοποίησή του. Γενικά, η συμβολή της Βασιλείας II στη χρηματοοικονομική σταθερότητα και αποτελεσματικότητα μέσω αυτού του παράγοντα είναι αναμφισβήτητη.

Δυνατότητα απορρόφησης ζημιών

Το πλαίσιο της Βασιλείας II υιοθετεί την αρχή ότι οι προβλέψεις καλύπτουν αναμενόμενες ζημιές ενώ τα κεφάλαια μη αναμενόμενες ζημιές. Οι τράπεζες που θα εφαρμόσουν τις εξελιγμένες μεθοδολογίες πρέπει να εκτιμήσουν τις παραμέτρους κινδύνου που τις οδηγούν στον υπολογισμό των αναγκαίων προβλέψεων και κεφαλαίων. Συνεπώς δημιουργείται μια ασπίδα προστασίας η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την απορρόφηση ζημιών χωρίς να κλονισθεί η ευρωστία της τράπεζας. Το θέμα είναι η επάρκεια και η διακύμανση των κεφαλαίων σε σχέση με τις εποπτικές προσδοκίες. Πρόσφατη μελέτη για τις επιπτώσεις της Βασιλείας II κατέληξε στο συμπέρασμα⁸ ότι η A-IRB υποεκτιμά τα κεφάλαια, ενώ η F-IRB τα υπερεκτιμά. Όσον αφορά στη διακύμανση αυτή δεν είναι, σε γενικές γραμμές, εποπτικά αποδεκτή. Η Βασιλεία II εισάγει μεγαλύτερη διακύμανση στα κεφάλαια αλλά παράλληλα προσπαθεί να διατηρήσει σταθερή τη σχέση του κεφαλαίου προς τον αναλαμβανόμενο κίνδυνο.

Περαιτέρω, το ερώτημα που συχνά ανακύπτει είναι ποιους κινδύνους καλύπτουν τα κεφάλαια. Με βάση τη λογική του νέου πλαισίου τα κεφάλαια προορίζονται να καλύψουν μικρο-

⁸ Βλέπε Paul H. Kupiec (2007): "Financial stability and Basel II", Annals of Finance, Special Issue.

οικονομικούς κινδύνους (πιστωτικό κίνδυνο, κίνδυνο αγοράς κ.λπ.), αλλά αγνοούν τους μακροοικονομικούς κινδύνους, δηλαδή τους κινδύνους που δημιουργεί το μακρο-περιβάλλον. Το θέμα είναι ποια μορφή κινδύνων επηρεάζει περισσότερο τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και αποτελεσματικότητα. Αν η σταθερότητα του συστήματος εξαρτάται από την ευρωστία των μονάδων που το απαρτίζουν και οι μικροοικονομικοί κίνδυνοι έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα, η επίπτωση της Βασιλείας II αναμένεται να είναι θετική. Αν η σταθερότητα του συστήματος εξαρτάται από μακροοικονομικές μεταβλητές και η επίδραση του μακρο-περιβάλλοντος είναι σημαντική τότε η Βασιλεία II έχει μικρή επίπτωση διότι δεν είναι σχεδιασμένη να λαμβάνει υπόψη αυτούς τους κινδύνους.

Κίνδυνος μετάδοσης κρίσεων

Η μετάδοση κρίσεων στο σύγχρονο χρηματοοικονομικό σύστημα εξαρτάται από το βαθμό συσχέτισης μεταξύ των τραπεζών και από τον τρόπο αντίδρασης των εποπτικών αρχών σε μια κρίση. Η συσχέτιση μεταξύ των τραπεζών, ως αποτέλεσμα της διατραπεζικής αγοράς και των επενδύσεων που υπόκεινται σε κοινούς παράγοντες κινδύνου, δεν λαμβάνεται υπόψη από τη Βασιλεία II και συνεπώς η συμβολή της αναμένεται μικρή. Αντίθετα η Βασιλεία II αναμένεται να βελτιώσει τη δυνατότητα παρέμβασης των εποπτικών αρχών μέσω του Πυλώνα II καθώς και την προβλεπόμενη συνεργασία των εποπτών στα πλαίσια της εποπτείας διασυννοριακών ομίλων. Η συνεργασία αυτή υφίσταται και τώρα αλλά αναμένεται ότι θα ενδυναμωθεί στις περιπτώσεις συστημικά σημαντικών τραπεζών και διασυννοριακής κρίσης ώστε να μειωθεί η πιθανότητα μετάδοσης της κρίσης.

5. Κυκλικότητα

Ένα ιδιαίτερο θέμα που επηρεάζει την επίδραση της Βασιλείας II στη σταθερότητα είναι το θέμα της κυκλικότητας. Είναι γνωστό ότι τα τραπεζικά δάνεια ακολουθούν στενά τον οικονομικό κύκλο και παρουσιάζουν άνοδο σε περιόδους ανοδικού κύκλου και πτώση σε περιόδους ύφεσης. Το θέμα είναι αν η Βασιλεία II επιτείνει αυτή τη συμπεριφορά, δηλαδή έχει προκυκλική (procyclical) επίδραση. Αν συμβαίνει αυτό, τότε σε περιπτώσεις ύφεσης η αύξηση των κεφαλαιακών απαιτήσεων θα οδηγήσει σε περιορισμό των δανείων, γεγονός που θα επιτείνει την ύφεση με αρνητικές επιπτώσεις στη χρηματοοικονομική σταθερότητα.

Τα απαιτούμενα κεφάλαια με βάση τη Βασιλεία II εξαρτώνται από τις παραμέτρους πιστωτικού κινδύνου, οι οποίες συνήθως αντανakλούν την ιστορική εμπειρία. Τα αποτελέσματα των υποδειγμάτων είναι συνάρτηση των στοιχείων με τα οποία τροφοδοτούνται και συνήθως αυτά δεν μπορούν να είναι προσανατολισμένα στο μέλλον. Το νέο πλαίσιο απαιτεί η εκτίμηση των παραμέτρων να λαμβάνει υπόψη όλες τις φάσεις του οικονομικού κύκλου αλ-

λά αυτό, προς το παρόν, είναι πολύ δύσκολο να υλοποιηθεί. Συνεπώς οι ζημιές που εκτιμούνται απεικονίζουν ιστορική εμπειρία και όχι μελλοντικά γεγονότα. Συνεπώς η Βασιλεία II πιθανόν να δείχνει προκυκλική συμπεριφορά, οι εμπειρικές όμως μελέτες δεν μπορούν να το αποτυπώσουν καθαρά⁹.

Το πρόβλημα αμβλύνεται, εν μέρει, με την υποχρέωση των τραπεζών να διενεργούν ασκήσεις προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων (stress testing). Οι ασκήσεις αυτές είναι ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για λήψη αποφάσεων και άσκηση πολιτικής αλλά δεν πρέπει να λησμονούμε ότι είναι επίσης προσανατολισμένες στο παρελθόν με δυνατότητα εκτίμησης της ενδεχόμενης ζημιάς. Η μη ενδεχόμενη ζημιά δεν μπορεί να εκτιμηθεί, ακριβώς γιατί είναι μη ενδεχόμενη. Όταν η ακραία κατάσταση εξελιχθεί σε κρίση τότε τα κεφάλαια συχνά δεν είναι επαρκή. Συνεπώς ορισμένες φορές τίθεται σε αμφιβολία η δυνατότητα του κεφαλαίου να απορροφήσει μη αναμενόμενες ζημιές σε αντίθεση με τη λογική του πλαισίου της Βασιλείας II.

6. Συμπεράσματα

Η προσπάθεια καθιέρωσης του πλαισίου της Βασιλείας II άρχισε στο τέλος της δεκαετίας του '90 και ολοκληρώθηκε πέντε χρόνια αργότερα. Όλο αυτό το διάστημα υπήρχαν οργανωμένες συζητήσεις για τη θεωρητική υπόσταση καθώς και τον τρόπο υλοποίησής του. Μεγάλο μέρος της τραπεζικής κοινότητας ζυμώθηκε με τις έννοιες που εισήγαγε η Βασιλεία II και σήμερα η συζήτηση επικεντρώνεται σε έννοιες που πριν μερικά χρόνια φαινόταν ξένες και μη εύκολα κατανοητές. Υπό αυτό το πρίσμα ένα μεγάλο μέρος των επιπτώσεων της Βασιλείας II έχει ήδη συντελεστεί. Βεβαίως και η πλήρης εφαρμογή του νέου πλαισίου αναμένεται ότι θα έχει θετικές επιπτώσεις στην ευρωστία των τραπεζών και κατ' επέκταση στη σταθερότητα και αποτελεσματικότητα ολόκληρου του τραπεζικού συστήματος.

Βεβαίως η σταθερότητα και αποτελεσματικότητα έχει και ορισμένες παραμέτρους που είναι εκτός του πεδίου ανάλυσης της Βασιλείας II. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Βασιλεία II δεν είναι επαρκώς και καλά σχεδιασμένη αλλά καταδεικνύει τους περιορισμούς. Ένα εποπτικό πλαίσιο κεφαλαιακών απαιτήσεων, όσο καλά σχεδιασμένο και αν είναι, μπορεί να επηρεάσει μέχρι ενός ορισμένου σημείου τη σταθερότητα και αποτελεσματικότητα του συστήματος. Υπάρχουν θέματα σχετικά με τον επιμερισμό των κινδύνων, τη διάχυση των πληροφοριών, τη δυνατότητα απορρόφησης ζημιών, την κυκλικότητα και τον κίνδυνο μετάδοσης κρίσης που χρήζουν συμπληρωματικών πολιτικών.

⁹ Frank Dierick, Fatima Pires, Martin Scheicher and Kai Gereon Spitzer (2005): "The new Basel capital framework and its implementation in the European Union", ECB Occasional Paper 42.